

essentieel belang zijn, het idee dat iedereen Nederlands kan geven is voorlopig nog niet uitgeroeid. Als er geen goede, bindende richtlijnen komen voor de functie-eisen wanneer die de bevoegdheidseisen vervangen, gaat 'mijn' schooldirecteur nog eens, zoals Koot en Bie voorspelden, ouders aanstellen om Nederlands te geven ('t kofschip, weet u wel?').

Het plan van de Commissie Toekomst Leraarschap bevat veel dat van grote waarde kan zijn voor het onderwijs: taakbelastingsvermindering, functiedifferentiatie, mobiliteitsbevordering en professionalisering. Hopelijk worden de plannen in praktijk gebracht. En hopelijk gebeurt dat zorgvuldig zodat Marja een uitzondering blijft.

Literatuur

Commissie Toekomst Leraarschap, *Een beroep met perspectief. De toekomst van het leraarschap*. Leiden, CTL, 1993.

Mee, Gaby van der, 'Beroep van leraar moet overeind blijven' in: *Het Schoolblad*. 28/8 p. 22-23.

Ripmeester, A.M. & J.F.M. de Jonge, *Onbevoegd lesgeven in het voortgezet onderwijs*. Leiden, Research voor beleid bv, 1993.

Miriam Stern

Er loopt een 17-jarige kleuter in mijn klas

Primaire educatie, een nieuw project voor analfabeten

De primaire educatie (PE) is een project van de J.W. Willemsen-Prinses Irene SG in het kader van de zorgverbreding. Zoals bekend is, kampen veel allochtone leerlingen met een achterstand, al voordat zij de basisschool betreden. Daarom zijn er de laatste tijd zowel in basis-, als in voortgezet onderwijs projecten ontwikkeld om die achterstanden op te heffen. Op deze school hebben de leerkrachten te maken met leerlingen die nog nooit naar school zijn geweest en die alleen vanwege hun leeftijd naar het voortgezet onderwijs gaan. Miriam Stern vertelt over de specifieke problemen van deze leerlingen. Door de Meskertest en de primaire educatie lijken die problemen opgelost te gaan worden. Miriam Stern is NT2 docent en geeft remediële hulp.

Een vergadering

'Zeg, wat doen we met Nourdin, Aziz, Hanan, Latifa en de rest van die groep? We zijn nu al een half jaar bezig, 23 uur Nederlands per week en ze kunnen nog niet 'jas' of 'tas' schrijven. Soms schrijven ze de raarste dingen: 'dop' in plaats van 'tas'. Hoe kan dat nou?'

'Vee-es-oetje' misschien?'

'Ja uh, nee uh, 'k wee nie hoor.'

'Nee joh, ben je gek, die kinderen zijn hardstikke slim.'

'Dat is wel zo, maar hun prestaties zijn wel heel erg wisselend, er valt geen peil op te trekken. Vaak denk ik, nu begrijpen ze het, maar drie weken later weten ze niks meer: Fatima schrijft haar naam dan ineens als Tafima.'

'Okee, als jullie denken dat ze hier wel op school horen, dan 'doen' we ze in de Remediële Hulp (RH).'

Een paar maanden later

'Zo, hoe gaat het nu met Nourdin, Aziz, Hanan en al die anderen?'

'De RH heeft niets opgeleverd, we zijn geen stap verder gekomen, alle moeite en energie van beide kanten ten spijt.'

'Ik blijf erbij, er klopt iets niet. Ik heb het gevoel dat ze het moeten kunnen. Weet je wat ik wel eens denk als ik ze zo bezig zie en ze zie reageren op bepaalde dingen? Het zijn net kleuters!'

Tekening: Fatima (17 jaar).

Algemene beaming vanuit het docententeam en de voorbeelden komen op tafel:

'Leerkracht H. speelde voor Sinterklaas, iedereen herkende H. en toen H. later, verkleed, met de Sinterklaasmantel over de arm door de gang liep, kon Aziz nog steeds niet geloven dat H. voor Sint gespeeld had.'

'Ik kan ze geen groter plezier doen dan ze te laten kleuren.'

'Bouchra heeft geen idee van tijd, gisteren, morgen, het zegt haar niets. Ook met de be-grippen links en rechts kan ze niks.'

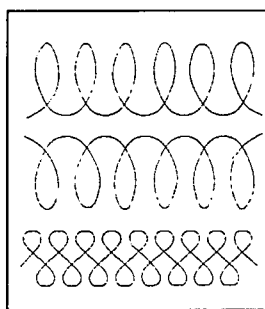
'Spelletjes die ik met mijn kind van vier doe, vinden ze prachtig.'

'Zeventienjarige kleuters, bestaat zoiets?'

Schoolrijpheid

Het was moeilijk om de vinger op de zere plek te leggen. Maar we zaten met onze vage vermoedens dichterbij de waarheid dan we toen vermoedden. Er moest iets gebeuren, dat was duidelijk. Het ging niet om een paar kinderen, het ging om bijna complete klassen!

Door toeval stuitten wij op Wally van Grunsven. Zij is Meskertherapeute en heeft een privépraktijk RH. Zij nam bij onze leerlingen de psychomotorische test van Mesker af.

boven
guirlande

beneden
guirlande

boven-beneden
guirlande

Ik was erbij, toen Wally onze leerlingen de Meskertest afnam en ik viel ter plekke van mijn stoel. Sommige leerlingen namen niet het verschil waar tussen lussen die naar boven wazen en lussen die naar beneden getekend waren, anderen zagen wel het verschil, maar konden de figuren niet reproduceren, om nog maar te zwijgen over de complexere opdracht om de boven-beneden guirlande te maken.

Getest werden de leerlingen die al een jaar op school zaten en RH kregen, maar ook nieuwe leerlingen. Ze scoorden hetzelfde! De testresultaten wezen uit, zo vertelde Wally, dat deze kinderen een enorme ontwikkelingsachterstand hadden. Zij bevonden zich in de ontwikkelingsfase van een niet-schoolrijp kind.

'Sommige van jullie leerlingen bevinden zich nog in de slurffase en andere in de symmetrische fase. Het heeft geen zin om met deze kinderen te beginnen met lees- en schrijfonderwijs, voordat die achterstanden weggewerkt zijn', vertelde Wally.

Slurf, symmetrie? We waanden ons in een andere wereld. In termen van 'hersenerijpheid' bevonden onze leerlingen zich op het niveau van kinderen van vier tot zes jaar. Maar onze leerlingen waren dertien of soms wel achttien jaar.

De theorie van Mesker

De Meskertest is een niet-talige test, gebaseerd op de theorie van Mesker. Enigszins gechargeerd zou je kunnen stellen dat Meskers centrale these is, dat een ongestoorde en volwaardige ontwikkeling van verschillende fasen in het motorische apparaat voorwaarde is voor de cognitieve ontwikkeling van een kind.

Mesker onderscheidt de slurffase, de symmetriefase, de lateralisatiefase en de dominantiefase.

De fase van de slurfmotoriek

De baby en peuter maken bewegingen, die berusten op het links-rechtsantagonisme. Als onder invloed van een impuls primaire spieren zich spannen in de ene lichaamshelft, dan maken de overeenkomstige spieren in de andere lichaamshelft een tegenbeweging. Zo komt de baby kruipend vooruit en als hij bijvoorbeeld één hand tot een vuist knijpt, strekt hij de vingers van de andere hand.

De fase van symmetrie

De peuter, kleuter of het jonge schoolgaande kind maakt in uiteenlopende situaties symmetrische bewegingen: bewegingen waarbij spieren in beide lichaamshelften geactiveerd worden tot handelingen in dezelfde richting. De peuter grijpt in deze fase met twee handen naar de fles en het staan op twee benen begint nu. Op den duur demonstreert het kind goede beheersing over de symmetrie, wanneer het bijvoorbeeld bij zwemmen de schoolslag beheerst en een koprol kan maken.

Het uitvoeren van symmetrische bewegingen veronderstelt een uitwisseling van informatie tussen de beide hersenhelften, die anders is dan bij de uitvoering van de slurfbewegingen.

De fase van lateralisatie

Vanuit slurfmotorische en symmetrische bewegingen en belevingen begint het kind een nieuwe motorische ontwikkeling, waarin het de mogelijkheden verkent van beide handen en waarbij één van de handen de leidende of dominante hand zal worden. De andere hand wordt de helpende hand, die ondersteuning verleent aan handelingen van de voorkeurshand.

Tijdens deze fase van lateralisatie voltrekt zich ook een revolutie wat betreft de tastzin en de duim. Niet alleen levert de duim nu informatie over verschillen in materiaal, maar vanwege de oppositie van de duim aan een hand ten opzichte van de vingers, kan nu ook de vorm,

dikte, hoogte en omvang beleefd worden. Tijdens de lateralisatiefase is een ontwikkeling waar te nemen, waarbij de duim van de dominante hand functies gaat overnemen van de helpende hand. Dat zie je bijvoorbeeld als je een kind vraagt, hoe dik een telefoonboek is. Het ene kind geeft de dikte aan door beide handen iets van elkaar te houden (symmetrisch), een ander kind gebruikt slechts één hand, waarbij de afstand tussen duim en wijsvinger de dikte aangeeft (lateraliserend of gelateraliseerd).

De fase van dominantie

Aan het eind van de lateralisatiefase is er bij de meeste kinderen duidelijk één hand die beleefd wordt als de meest doelgerichte om allerlei handelingen mee uit te voeren. De duim van die hand neemt ook de functies over die tijdens de symmetrische fase nog door de helpende hand verricht werden.

Met de dominante hand gaat het kind schrijven. De schrijvende hand wordt gestuurd vanuit de tegenoverliggende hersenhelft.

Leerproblemen door ontwikkelingsachterstanden

Leerproblemen die voortvloeien uit ontwikkelingsachterstanden kunnen zeer complex zijn.

Als zich tijdens de ontwikkeling van bovengenoemde fasen stoornissen hebben voorgedaan, dan kan de informatie-uitwisseling tussen de verschillende hersencentra verstoord zijn.

Kinderen die verschijnselen vertonen van slurfmotoriek hebben veelal problemen met de onder-boven-beleving: verschillen tussen d en p, m en w, u en n. Deze leerlingen hebben ook vaak grote moeilijkheden bij het klok kijken. Staan de wijzers op 20 over 8 dan kunnen zij met grote stelligheid beweren, dat het 10 over 2 is. Sommige van deze leerlingen bekijken zelfs een plaatjesboek op de kop.

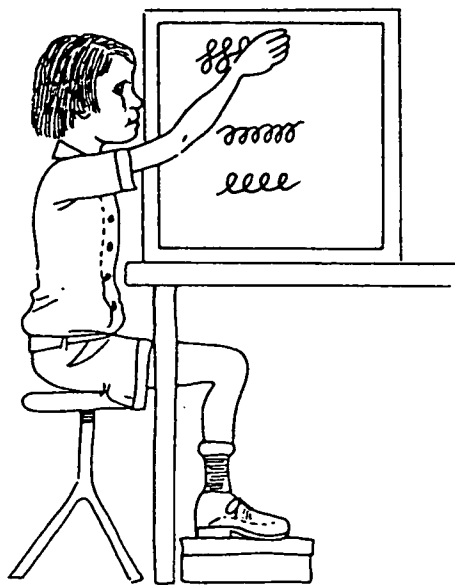
Leerlingen die nog veel sporen vertonen van symmetrie hebben problemen met de links-rechtsbeleving. Zij lezen vaak kat voor tak, mos voor som. Ook draaien ze getallen om: 21 in plaats van 12. Zij kunnen vaak geen plattegrond lezen.

De psychomotorische dominantietest van Mesker brengt mogelijke stoornissen in de ontwikkeling aan het licht en heeft daarom een voorspellende waarde. De reguliere methoden gaan uit van schoolrijpe leerlingen. Van een leerling die bij de Meskertest faalt, mag dus verwacht worden dat deze niet zal slagen met een reguliere methode.

Doet hoop lezen?

Toen we de eerste schrik te boven waren, drong zich de vraag op: wat nu? Is er hoop voor deze leerlingen? Kunnen we iets met deze leerlingen? Ze zijn al zo oud!

Wally werkt in haar praktijk voornamelijk met kinderen die niet tot lezen en schrijven komen, maar ook wel met volwassenen die alle moed al hadden opgegeven. Zij vertelde dat zij deze toch aan het schrijven had weten te krijgen. Zij werkt volgens de ideeën van de neuroloog Mesker. Dit houdt voor de behandeling van kinderen onder andere in, dat een kind één keer per week naar een Meskertherapeut moet. Daarnaast hebben de ouders een belangrijke taak: zij moeten met hun kind aan het Meskerbord werken en allerlei andere oefeningen doen, waaronder werken met klei.

Leerlingen maakten met beide handen guirlandes op het meskerbord.

Een hele klas naar een Meskertherapeut, anal-fabete ouders aan het bord, uitleggen aan een Marokkaanse vader dat kleien iets met schrijven te maken heeft?

Een stout plan drong zich aan mij op: konden wij niet de behandeling omzetten naar een klassikaal remediale aanpak en het docententeam de rol van de ouders laten uitvoeren?

Ja, dat moest op de een of andere manier mo-

gelijk zijn, vond Wally. En zij was bereid om ons te begeleiden.

De directie

Na overleg met de andere docenten besloten we, dat we een speciaal programma voor de leerlingen zouden maken. We noemden het *primaire educatie*.

Met een toen nog vage opzet, maar met veel vertrouwen in het plan, ging ik naar de directie. Nadat de directie onderzocht had of er niet al iets voor deze leerlingen bestond en zich er van vergewist had dat zij op onze school thuishoorden, gaf zij ons de benodigde faciliteiten. Met dit besluit toonde de directie dat zij zich daadwerkelijk voor de zwaksten in wilde zetten en nam zij een financieel risico. Er waren niet alleen materiaalkosten, maar ook de door Wally af te nemen testen moesten betaald worden. Verder vroegen wij 25 taakuren voor 24 leerlingen. Deze uren waren bestemd voor het individuele deel (dat gewoonlijk door de Meskertherapeut uitgevoerd wordt). Dit deel zou plaats moeten vinden in hetzelfde lokaal waar de klas les heeft. Dit betekende, dat we een ruim lokaal nodig hadden.

De primaire educatie

Van een lesprogramma was nog geen sprake, maar ik was in goed gezelschap: Harry van Grunsven, de zwager van Wally, werkt bij ons op school en was zeer goed op de hoogte van de theorieën van Mesker.

Samen schreven we een voorlopig lesprogramma en voerden dat uit. De bedoeling van het programma is, met de oudertaak in het achterhoofd, dat niet alleen bij Nederlands aan de psychomotoriek van de leerlingen gewerkt wordt, maar ook bij andere vakken. Bij gymnastiek, handenarbeid, muziek, ja zelfs bij rekenen moet getracht worden de 'Meskeriaanse oefeningen' met het vak te verweven.

Dit betekent voor de docenten een grote verandering: de vakinhoud staat niet meer voorop, de docent begeeft zich plotsklaps op therapeutisch gebied ..., en zal zijn programma moeten herschrijven.

Als leerkrachten bevonden we ons ineens op onbekend terrein. We konden niet gewoon een kleuterprogramma gaan draaien: ten eerste

zijn onze leerlingen geen kleuters en ten tweede mag een kleuter enkele jaren over zijn ontwikkeling doen, terwijl deze kinderen zo snel mogelijk over hun achterstand heen geholpen moesten worden.

Dat dit veel tijd en energie kost is begrijpelijk, maar de leerkrachten die er al die tijd en energie in hebben gestoken, zijn het er allemaal over eens, dat het dubbel en dwars de moeite waard was.

Naast vakinhoud en psychomotoriek proberen wij in de PE ook te werken aan creativiteit, zelfstandig denken en handelen, geheugen en concentratie. We moeten niet vergeten, dat deze leerlingen weinig geestelijke bagage hebben. Als je op een gegeven moment wel kunt lezen en schrijven, maar geen bagage hebt, heb je er nog niet veel aan.

De eerste stap die in de PE gezet wordt, is het grondig testen van de nieuwkomers. Zo pikken we de potentiële achterblijvers eruit, zodat de reguliere analfabete klassen homogener worden. Doordat we meteen weten welk kind met een achterstand te kampen heeft, kunnen we direct beginnen die achterstand op te heffen, zonder dat de leerling eerst tijd verdoet in een reguliere klas.

In augustus 1992 gingen de eerste PE-klassen van start. Het streven van de PE is om de leerlingen in een jaar schoolrijp te maken en aansluiting te bewerkstelligen bij het reguliere analfabetenonderwijs.

De resultaten

De Nourdins en Hanans van weleer schrijven en lezen inmiddels. De meeste nieuwkomers die direct het PE-programma kregen aangeboden, schreven en lasen binnen een jaar en konden naar een gevorderde analfabetenklas. Een enkele leerling had niet genoeg aan een jaar. Ondanks het feit dat zo'n leerling niet voldeed aan de verwachting, was het opvallend dat we niet meer geconfronteerd werden met die enorme terugval en wisselende prestaties als voorheen. Deze leerlingen kregen wat langer de tijd en nu kunnen we met deze analfabeten 'lezen en schrijven'.

Niet alleen met schoolvaardigheden boekten we resultaat: docenten en leerlingen hadden enorm veel plezier in de lessen. Voor ons, do-

centen, was het een feest om te merken dat we de leerlingen iets konden leren. De leerlingen merkten dat ze werkelijk iets leerden. Bovendien beleefden zij veel plezier aan de activiteiten die doorgaans aan kleuters zijn voorbehouden. Er werd niet gespijbeld, er waren geen gedragsproblemen, er werd slechts geklaagd als het vakantie was.

De toekomst

Van de begin- en vervolgtesten en van lesfragmenten maakten we een introductievideo. Deze video werd onlangs aan belangstellende collega's uit de bovenbouw vertoond en ook voor hen vielen de stukjes van de puzzel samen: tenslotte waren zij al sinds enkele jaren in meer of mindere mate tegen 'Nourdins' en 'Hanans' opgelopen. Nu bleek dat die ontwikkelingsachterstand zich op vele (vak)gebieden manifesteerde:

- Bij de Horeca-afdeling begreep men nu, dat leerlingen niet uit onwil zo onhandig deden met een kopje dat tussen duim en wijsvinger gemanipuleerd moest worden.
- Bij Motorvoertuigen werd nu het gebrek aan visueel-motorische vaardigheden (op het gevoel iets onder een auto monteren) en ruimtelijk inzicht (werktekeningen 'lezen') in een ander perspectief geplaatst.

Dit zijn slechts twee voorbeelden en het is dan ook de bedoeling dat we met de vakgroepen uit de bovenbouw om de tafel gaan zitten om te horen waar het nog meer aan schort. Op deze manier kunnen we de onderwijsdoelen beter op elkaar afstemmen.

Het lijkt erop dat we met de PE iets hebben aangeboden, waar verschillende lesgevers en instellingen op zaten te wachten. Vanaf het moment dat we met ons PE-verhaal naar buiten zijn getreden, worden we door allerlei mensen benaderd. Helaas staat het project nog in de kinderschoenen en is het daarom nog niet overdraagbaar. We hopen dat ons PE-project binnen vijf jaar ook op andere scholen te gebruiken is.

Noot:

- 1 vso is de gebruikelijke afkorting voor Voortgezet Speciaal Onderwijs.